

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Факультету соціології і права
Кафедра публічного права

ЗАТВЕРДЖЕНО
Деканом ФСП НТУУ «КПІ»

_____ А.А.Мельниченко
« ____ » _____ 2015

Основи права Європейського Союзу
ОПП – НП – 22

РОБОЧА ПРОГРАМА
кредитного модуля

ОКР «бакалавр» напрям
6.030401 «Правознавство»
Денна форма навчання

Ухвалено методичною комісією
ФСП НТУУ «КПІ»
Протокол від _____ 2015 р. № _____

Голова методичної комісії
_____ Г.О.Цирфа
« ____ » _____ 2015

Київ - 2015

Робоча програма кредитного модуля «Основи права Європейського Союзу» для студентів за напрямом підготовки 0304 «Право», спеціальністю 6.030401 «Правознавство», ОКР «бакалавр», за денною формою навчання складена відповідно до програми навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу».

Розробник: канд. філос. наук., доцент Мороховська Н.С.

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри публічного права НТУУ «КПІ».

Протокол №__ від “__” _____ 2015 року.

Завідувач кафедри _____

Чепульченко Т.О.

«__» _____ 2015

З М І С Т

1.	ОПИС КРЕДИТНОГО МОДУЛЯ.....	4
2.	МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КРЕДИТНОГО МОДУЛЯ.....	4
3.	СТРУКТУРА КРЕДИТНОГО МОДУЛЯ	6
4.	ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ.....	7
5.	ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (семінарських) ЗАНЯТЬ.....	9
6.	САМОСТІЙНА РОБОТА.....	12
7.	ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.....	13
8.	РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.....	16
9.	МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	19
10.	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	21

1. Опис кредитного модуля

Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Загальні показники	Характеристика кредитного модуля
Галузь знань: <i>0304 – «Право»</i>	Назва дисципліни, до якої належить кредитний модуль: <i>«Основи права Європейського Союзу»</i>	Форма навчання: <i>«Денна»</i>
Напрямок підготовки: <i>6.030401- «Правознавство»</i>	Кількість кредитів ECTS <i>« 3 »</i>	Статус кредитного модуля <i>«Дисципліна нормативно-навчальна»</i>
Спеціальність: <i>«Правознавство»</i>	Кількість розділів: <i>« 2 »</i>	Цикл, до якого належить кредитний модуль: <i>«Професійно-практичної підготовки»</i>
Спеціалізація:	Індивідуальні завдання: <i>«Контрольна робота»</i> <i>«Реферат»</i>	Рік підготовки: <i>«2015-2016 н.р.»</i>
Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>«Бакалавр»</i>	Загальна кількість годин <i>« 90 »</i>	Лекції: <i>«18 год.»</i> Практичні: <i>«18 год.»</i>
	Тижневих годин: - аудиторних - <i>« 36 »</i> - СРС – <i>« 54 »</i>	Самостійна робота студента: <i>«54 год.»</i> в т.ч на виконання індивідуального завдання: <i>«12 год.»</i> Вид та форма семестрового контролю: <i>«Залік»</i>

2. Мета та завдання кредитного модуля

1.1. 1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою дисципліни "Основи права Європейського Союзу" є надання студентам відповідного рівня знань у галузі права Європейського Союзу та Європейських співтовариств, достатнього для усвідомлення значення регіональної інтеграції держав Європи та необхідності її подальшого розвитку; здійснення професійної діяльності в установах, діяльність яких пов'язана з

європейським законодавством; проведення глибокого історичного, правового, економічного аналізу європейських і світових інтеграційних процесів, учасником яких є Україна.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни "Основи права Європейського Союзу" є: формування у студентів розуміння: сучасних проблем правового забезпечення процесу інтеграції Європи; існуючих міжнародно-правових механізмів досягнення високого рівня економічно-політичної інтеграції європейських держав; принципів, на яких ґрунтується процес європейської інтеграції та її правове забезпечення; шляхи і місце в цьому процесі України.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- передумови утворення та основні етапи становлення Європейського Союзу;
- структуру, функції та повноваження органів влади Європейського Союзу;
- основні принципи та засади судової системи Європейського союзу;
- створення та процес еволюції права Європейського Союзу, поняття та ознаки основних галузей права Європейського Союзу;
- особливості гарантій забезпечення та захисту прав людини в правовій системі Європейського Союзу;
- правові засади спільної зовнішньої та без пекової політики;
- особливості інтеграції України до Європейського Союзу.

вміти:

- розкривати теоретичні положення, систематизувати та аналізувати їх;
- визначати правову природу Європейського Союзу та Європейських співтовариств;
- орієнтуватися в системі правових джерел, аналізувати чинне законодавство Європейського Союзу;
- аналізувати основні положення Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, визначати шляхи подальшої співпраці;

- здійснювати інформаційний пошук довідкової та методичної літератури при допомозі інформаційних технологій для підготовки аналітичних висновків з питань міжнародних відносин та права Європейського Союзу.

3. Структура кредитного модуля

№ п\п	Змістовні модулі	Кількість годин				
		Всього	Лекції	Практ. занят.	Індив. занят.	Самост. робота
1	2	3	4	5	6	7
	Розділ 1. Генезис та природа Європейського Союзу як особливого політико-правового феномену. Інституційна система Європейського Союзу					
1.1.	Історія європейської інтеграції	8	2	2	-	6
1.2.	Політико-правова природа Європейського Союзу	8	2	2	-	6
1.3.	Загальна характеристика інституційної системи та інститутів Європейського Союзу	8	2	2	-	6
1.4.	Засоби судового захисту в праві ЄС.	8	2	2	-	6
1.5.	Європейське право в галузі прав людини.	8	2	2	-	6
	Всього:	40	10	10	-	30
	Розділ 2. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу					
2.1.	Загальна характеристика права Європейського Союзу.	8	2	2	-	6
2.2.	Правовий режим внутрішнього ринку Європейського Союзу.	8	2	2	-	6
2.3.	Історія розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом, їх нормативно-правове регулювання	8	2	2	-	6
2.4.	Адаптація законодавства	8	2	2	-	6

	України до законодавства Європейського Союзу					
	Всього:	32	8	8	-	24
	Контрольна робота:	6	-	-	(6)	6
	Реферат	6			(6)	6
	Залік:	8	(2)	-	-	6
	Разом:	90	18	18	(12)	42

4. Лекційні заняття

Тема 1.1. Історія європейської інтеграції.

2 год.

Перелік основних питань:

1. Передумови європейської інтеграції.
2. Створення Європейських Співтовариств.
3. Створення Європейського Союзу.
4. Еволюція Європейського Союзу. Лісабонський договір 2007 р.

Література: 3, 4, 19 – 24, 27, 34.

Завдання на СРС: Історичні етапи об'єднання європейських країн. Найважливіші причини об'єднання Європи після Другої світової війни. Європейського Союзу. Основні положення Маастрихтського, Амстердамського та Ніщцького договорів.

Тема 1.2. Політико-правова природа Європейського Союзу

2 год.

Перелік основних питань:

1. Європейський Союз – особливе наднаціональне міждержавне утворення. Основні концепції правової природи ЄС
2. Правосуб'єктність Європейського Союзу. Способи реалізації правосуб'єктності ЄС.
3. Компетенція Європейського Союзу, її характер, зміст та види. Реалізація компетенції ЄС.
4. Фінансування діяльності ЄС. Бюджет ЄС.

Література: 4, 19 – 26, 28, 34, 36, 37, 41, 42, 44, 52, 55 – 58.

Завдання на СРС: Мета, завдання, принципи діяльності ЄС, їх прикладне значення. Розмежування предметів відання та повноважень між ЄС і державами-членами. Принципи субсидіарності та пропорційності.

Тема 1.3. Загальна характеристика інституційної системи та інститутів Європейського Союзу

2 год.

Перелік основних питань:

1. Загальна характеристика інституційної системи ЄС: принципи її будови та функціонування. Нормативне регулювання правового статусу інституцій ЄС.
2. Політичні інституції Європейського Союзу: Європейський парламент,

- Європейська Рада, Рада ЄС, Європейська комісія.
3. Неполітичні інституції ЄС: Рахункова палата, Європейський центральний банк, Суд ЄС.
  4. Дорадчі органи Європейського Союзу: Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів, Євроомбудсман

Література: 4, 19 – 24, 34, 38, 39, 41, 42, 44.

Завдання на СРС: Основоположні принципи інституційної системи ЄС: принцип інституційної рівноваги, принцип пріоритету норм права ЄС, принцип пропорційності та субсидіарності. Органи ЄС: статус, функції та завдання.. Агенції ЄС: статус, функції та завдання..

Тема 1.4. Засоби судового захисту в праві ЄС. 4 год.

Питання для розгляду: Допустимі обмеження здійснення прав і свобод, їх межі.

1. Місце і роль судової влади в ЄС
2. Процесуальні норми діяльності Суду ЄС
3. Формування та структура судів ЄС

Література: 4, 19 – 24, 34, 41.

Завдання на СРС: Опосередковане оскарження та преюдиціальна процедура в судах ЄС. Види позовів до Суду ЄС

Тема 1.5. Європейське право в галузі прав людини. Громадянство Європейського Союзу 2 год.

Питання для розгляду:

1. Загальна характеристика джерел права Європейського Союзу у сфері прав людини.
2. Особливості Хартії Європейського Союзу про основні права.
3. Зміст і значення громадянства Європейського Союзу.

Література: 4, 19 – 24, 34, 49, 51, 59.

Завдання на СРС: Гарантії прав та свобод людини та громадянина в ЄС: інституціональні, процесуальні та матеріальні. Особливості приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р Допустимі обмеження здійснення прав і свобод, їх межі.

Тема 2.1. Загальна характеристика права Європейського Союзу. 2 год.

Питання для розгляду:

1. Поняття та характер права Європейського Союзу
2. Суб'єкти права Європейського Союзу.
3. Зміст, предмет і методи правового регулювання права ЄС
4. Джерела права Європейського Союзу

Література: 4, 19 – 26, 34, 35, 37 – 39, 41, 42, 46, 54.

Завдання на СРС: Співвідношення понять “право ЄС” і “європейське право”. Співвідношення права ЄС з національним правом держав-членів. Питання про існування правила прецеденту щодо рішень Суду ЄС.

Тема 2.2. Правовий режим внутрішнього ринку Європейського Союзу. 2 год.*Питання для розгляду:*

1. Принципи внутрішнього ринку Європейського Союзу.
2. Вільний рух товарів.
3. Вільне пересування осіб.
4. Свобода руху капіталу.
5. Свобода руху послуг

Література: 4, 19 – 24, 29, 30, 32, 34, 48.

Завдання на СРС: Що розуміється під кількісними обмеженнями імпорту та експорту товарів та інші еквівалентні за своїм значенням заходи з боку держав-членів ЄС? Значення терміну «транскордонність» щодо надання послуг в праві ЄС.

Тема 2.3. Історія розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом, їх нормативно-правове регулювання. 2 год.*Питання для розгляду:*

1. Від проголошення незалежності України до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.
2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС.
3. Договір про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.
4. Інститути співробітництва

Література: 1, 2, 5 – 7, 9 – 18, 29, 31, 40, 45, 50.

Завдання на СРС: Структура засобів захисту інформаційних ресурсів.

Тема 2.4. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу 2 год.*Питання для розгляду:*

1. Правові засади адаптації законодавства України до *acquis communautaire*.
2. Програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС.
3. Механізми адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Література: 1, 5, 18, 29, 40, 47, 50, 53.

Завдання на СРС: Особливості застосування адаптованих норм права ЄС у національному правопорядку України.

4. Теми практичних (семінарських) занять**Тема 1.1. Історія європейської інтеграції.. 2 год.***Питання для розгляду:*

1. Зародження і розвиток ідей єдиної Європи.
2. Початок європейської інтеграції. Європейське співтовариство вугілля та сталі
3. Римські договори. Заснування ЄС і Євроатому
4. Маастрихтський договір 1992 р. та утворення Європейського Союзу.
5. Амстердамський договір. Еволюція Європейського Союзу.
6. Ніщський договір 2001 р. Дискусії щодо європейської конституції.

7. Лісабонський договір 2007 р. Інституційна модернізація ЄС.

Література: 3, 4, 19 – 24, 27, 34.

Завдання на СРС: Передумови утворення європейських спільнот. План Шумана. Передумови утворення Європейського Союзу. Етапи розширення ЄС.

Тема 1.2. Політико-правова природа Європейського Союзу. **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Основні концепції правової природи ЄС.
2. Правосуб'єктність Європейського Союзу. Способи реалізації правосуб'єктності ЄС.
3. Компетенція Європейського Союзу, її характер, зміст та види. Реалізація компетенції ЄС.
4. Фінансування діяльності ЄС. Бюджет ЄС.

Література: 4, 19 – 26, 28, 34, 36, 37, 41, 42, 44, 52, 55 – 58.

Завдання на СРС: Лісабонський договір і питання правосуб'єктності ЄС..

Тема 1.3. Загальна характеристика інституційної системи та інститутів Європейського Союзу. **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Концептуальні засади інституційної системи ЄС
2. Європейська Рада: еволюція правового статусу.
3. Рада Європейського Союзу: статус, повноваження, порядок роботи та прийняття рішення.
4. Європейська Комісія. Порядок формування, відповідальність, повноваження, процедура прийняття рішень.
5. Статус. внутрішня структура, та повноваження Європарламенту.
6. Неполітичні та дорадчі органи ЄС: Рахункова палата, Європейський центральний банк, Суд ЄС, Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів, Євроомбудсман..

Література: 4, 19 – 24, 34, 38, 39, 41, 42, 44.

Завдання на СРС: Джерела правового статусу інституцій, органів та агенцій ЄС.

Тема 1.4. Засоби судового захисту в праві ЄС. **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Місце і роль судової влади в ЄС.
2. Європейський Суд Правосуддя: статус, порядок формування, правила судочинства
3. Суд першої інстанції: порядок формування, компетенція, правила судочинства.

Література: 4, 19 – 24, 34, 41..

Завдання на СРС: Процедура судочинства в ЄС

Тема 1.5. Європейське право в галузі прав людини. Громадянство Європейського Союзу **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Загальна характеристика джерел права Європейського Союзу у сфері прав людини.
2. Принципи правового статусу людини та громадянина в праві ЄС.
3. Особливості Хартії Європейського Союзу про основні права..
4. Зміст і значення громадянства Європейського Союзу.

Література: 4, 19 – 24, 34, 49, 51, 59.

Завдання на СРС: Співвідношення компетенції Ради Європи та Європейського Союзу в сфері захисту прав людини.

Тема 2.1. Загальна характеристика права Європейського Союзу. **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Поняття, зміст та характер права Європейського Союзу.
2. Суб'єкти права Європейського Союзу. Методи правового регулювання.
3. Джерела права ЄС: установчі договори, нормативно-правові акти ЄС, загальні принципи права, рішення Суду, міжнародні договори.

Література: 4, 19 – 26, 34, 35, 37 – 39, 41, 42, 46, 54.

Завдання на СРС: Акти Європейського Союзу (спільні дії, рамкові рішення, рішення, угоди) Процедури прийняття актів інститутами ЄС.

Тема 2.2. Правовий режим внутрішнього ринку Європейського Союзу **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Принципи внутрішнього ринку Європейського Союзу.
2. Вільний рух товарів.
3. Вільне пересування осіб.
4. Свобода руху капіталу.
4. Свобода руху послуг.

Література: 4, 19 – 24, 29, 30, 32, 34, 48.

Завдання на СРС: Законодавчі обмеження в праві ЄС свободи руху товарів, осіб, послуг, капіталів.

Тема 2.3. Історія розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом, їх нормативно-правове регулювання. **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Правові засади регулювання європейської інтеграції в Україні.
2. Формування договірно-правових і політичних засад співробітництва України і ЄС. Угоди про партнерство та співробітництво 2004 р..
3. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС: історія підписання та її зміст.

Література: 1, 2, 5 – 7, 9 – 18, 29, 31, 40, 45, 50.

Завдання на СРС: Інститути співробітництва між Україною та ЄС в рамках реалізації Угоди про Асоціацію та зони вільної торгівлі.

Тема 2.4. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. **2 год.**

Питання для розгляду:

1. Правові засади адаптації законодавства України до *acquis communautaire*.
2. Етапи адаптації українського законодавства, їх завдання та пріоритетні сфери.
3. Механізми адаптації законодавства України до законодавства ЄС.
4. Особливості застосування адаптованих норм права ЄС у національному правопорядку України

Література: 1, 5, 18, 29, 40, 47, 50, 53.

Завдання на СРС: Юридична експертиза проектів нормативних актів щодо відповідності *acquis communautaire*: обсяг, процедура, юридичні наслідки.

6. Самостійна робота

Тема 1.1. Членство держав у Європейському Союзі

Питання для розгляду:

1. Правові основи членства держав у Європейському Союзі. Вимоги до держав, які бажають вступити до ЄС. Копенгагенські критерії
2. Процедура набуття членства в ЄС, її стадії.
3. Правова природа та зміст договорів про приєднання(вступ) нових держав-членів
4. Припинення та призупинення членства держав у Європейському Союзі.

Література: 3, 4, 19 – 24, 27, 34.

Тема 1.3. Загальна характеристика інституційної системи та інститутів Європейського Союзу.

Питання для розгляду:

1. Загальна характеристика інституційної системи ЄС: принципи її будови та функціонування.
2. Європейський парламент в системі інституцій ЄС.
3. Склад, порядок формування та правовий статус депутата Європейського парламенту.
4. Повноваження Європейського парламенту.

Література: 4, 19 – 24, 34, 38, 39, 41, 42, 44.

Тема 2.1. Загальна характеристика права Європейського Союзу.

Питання для розгляду:

1. Поняття “джерела права Європейського Союзу”, їх класифікація та ієрархія. Зміст поняття *acquis communautaire*
2. Первинні джерела права Європейського Союзу (установчі договори, договори про внесення змін до цих договорів та договори про приєднання нових держав-членів).

3. Загальні принципи права та прецеденти судових органів ЄС.
4. Акти, ухвалені інституціями ЄС: види та юридична сила (регламенти, директиви, рішення).

Література: 4, 19 – 26, 34, 35, 37 – 39, 41, 42, 46, 54.

Тема 2.4. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу

Питання для розгляду:

1. Нормативно-правові акти, що регулюють відносини між Україною та Європейським Союзом, їх загальна характеристика.
2. Ступінь виконання Україною вимог, які висуваються до держав-кандидатів на вступ до ЄС. Щорічні самміти “Україна-ЄС”, їх юридичні наслідки.
3. Пріоритетні сфери співробітництва України та ЄС
4. Перспективи посиленої співпраці. Укладення Договору про асоціацію між Україною та ЄС.

Література: 1, 5, 18, 29, 40, 47, 50, 53.

7. Теми контрольних робіт

Написання контрольної роботи з «Основ права Європейського Союзу» має на меті поглиблене засвоєння студентами навичок у застосуванні законодавства, яке впроваджене в діяльність країн Європейського Союзу, більш глибоке засвоєння навчального матеріалу пов'язаного з адаптацією законодавства України до законодавства ЄС. Контрольна робота передбачає письмове розкриття теоретичних питань і вирішення практичних завдань.

Перед виконанням контрольної роботи студент повинен прослухати запланований курс лекцій та ознайомитися з положеннями рекомендованих нормативно-правових актів та наукової літератури.

Відповіді на питання, які постають при виконанні контрольної роботи, повинні бути аргументовані, повно викладені з посиланням на відповідні положення нормативно-правових актів, які стосуються певного питання контрольної роботи та відповідної наукової літератури.

Неповне розкриття теми або певних питань змісту контрольної роботи розцінюється як неповне засвоєння вибраної теми, внаслідок чого оцінка за виконання контрольної роботи знижується.

Як виняток, контрольну роботу можна виконати і не за наданим переліком тем, але таку тему роботи необхідно погодити з викладачем, що проводить заняття.

При виконанні контрольної роботи необхідно дотримуватись відповідних правил її оформлення:

- виділяти абзаци та робити посилання на джерела, що були використані при написанні роботи;
- сторінки у роботі повинні бути пронумерованими і мати поле для зауважень з боку викладача;
- у кінці роботи повинен бути вказаний список джерел, які використовувалися при її написанні;
- на першій сторінці роботи (титул) повинна бути вказана назва теми, прізвище виконавця та перевіряючого, а на останній – дата її виконання і особистий підпис виконавця.

Об'єм контрольної роботи не повинен перевищувати 10 – 12 сторінок паперу розміром А4 з подвійним інтервалом у форматі Times New Roman, 14-го кегеля.

Контрольна робота, яка оцінена незадовільно, підлягає доопрацюванню.

Контрольна робота виконується у відповідності з вільним вибором студентом теми і включає питання правового та теоретичного змісту.

Визначення поняття “інформація”. Інформаційна діяльність у актах законодавства України.

-
1. Передумови виникнення Європейського Союзу.
  2. Умови прийняття до Європейського Союзу.
  3. Територія та громадянство Європейського Союзу.
  4. Історичні передумови виникнення Європейського Союзу.
  5. Європейські співтовариства та їх значення у процесі формування ЄС.
  6. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. (Маастрихтський договір) та його значення.

7. "Амстердамський договір" від 2 жовтня 1997 р. та його значення в процесі реформування ЄС.
8. Визначення Європейського Союзу.
9. Право Європейського Союзу та європейське право: спільне та відмінне.
10. Юридична сутність права Європейського Союзу.
11. Принципи права Європейського Союзу.
12. Підстави притягнення до відповідальності держав-членів ЄС.
13. Загальні та спеціальні принципи права Європейського Союзу.
14. Джерела права Європейського Союзу.
15. Загальна характеристика джерел вторинного права ЄС.
16. Компетенція Європейського Союзу.
17. Предмети відання ЄС (спільний ринок, сфери політики, економічний і валютний союз, міжнародні відносини).
18. Міжнародна правосуб'єктність Європейського Союзу.
19. Повноваження Європейського Союзу.
20. Поняття інституційного механізму ЄС.
21. Рада Європейського Союзу та її повноваження.
22. Правовий статус Європейського парламенту.
23. Статус депутатів Європейського парламенту.
24. Європейська комісія як наддержавний виконавчий інститут (комісари, директорати).
25. Органи правосуддя ЄС.
26. Європейська рахункова палата та її повноваження.
27. Європейська Рада як "неформальний" орган ЄС.
28. Співробітництво поліцій і судових органів в ЄС (Європол).
29. Основні принципи діяльності Європейського Союзу.
30. Розвиток співробітництва між Україною та Європейським Союзом.

8. Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Успішність студента з вивчення дисципліни «Основи права Європейського Союзу» оцінюється за семестровим рейтингом. Сума набраних рейтингових балів при семестровому контролі переводиться в оцінки за системою оцінювання ECTS (європейська система оцінювання), що передбачає семибальну шкалу **A, B, C, D, E, Fx, F** оцінок.

Рейтинг студента формується поступово протягом одного семестру на підставі оцінювання знань, які він отримав з дисципліни «Основи права Європейського Союзу». Оцінювання проводиться за критерієм правильності та повноти, логіки та системності розкриття відповідної теми. Даний рейтинг складається з балів, що він отримує за:

- а). відповіді на практичних заняттях, включаючи тематичні доповіді за відповідними темами;
- б). індивідуальну роботу (контрольну роботу);
- в). самостійну роботу;
- г). відповідь на заліку.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання:

1. Робота на практичних заняттях

Формою перевірки рівня підготовленості студентів під час практичних занять згідно тем робочої навчальної програми є:

- оцінювання знань студентів на практичних заняттях;
- оцінювання виконаних завдань у процесі самостійної роботи студентів.

Ваговий бал – 5. Максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює $5 \text{ балів} \times 9 \text{ занять} = 45 \text{ балів}$ (за семестр). Оцінюється робота всіх присутніх на занятті студентів. З цією метою викладач організує роботу групами для аналізу вивченого матеріалу та додаткової наукової літератури, аналізу

законодавства, виконання практичних та ігрових завдань. За результатами пройденого модульного матеріалу проводяться експрес-тестування.

Критерії оцінювання:

5 – високий (поглиблений) рівень підготовки з питань практичного заняття, підготовка доповідей та повідомлень. Вміння працювати групами, аналізувати відповідні законодавчі акти та практично вирішувати ситуаційні завдання;

4 – добрий рівень підготовки. Вміння аналізувати;

3 – задовільний рівень підготовки. Недостатній рівень засвоєння матеріалу, обмеження знань виключно інформацією підручника;

2 – незадовільний рівень підготовки. Дуже низький рівень засвоєння знань, відсутня ініціатива в обговоренні питань практичного заняття;

1 – незадовільний рівень підготовки. Відсутність знань з пройденого матеріалу, повна пасивність на практичних заняттях.

Заохочувальні та штрафні бали за:

+ **10 балів** – підготовку тематичних доповідей у презентаційній формі;

+ **5 балів** – активну участь на практичних заняттях, у підготовці додаткових наукових та практичних матеріалів.

- **1 бал** – відсутність на практичному занятті без поважної причини.

2. Індивідуальна робота (виконання контрольної роботи) – максимальний **бал – 5**.

Розмір шкали рейтингу **R = 100 балів**.

Розмір стартової шкали **R_C = 45 балів**.

Розмір екзаменаційної (залікової) шкали **R_E = 50 балів**.

Рейтингова шкала з дисципліни складає **R = R_C + R_E = 95-100 балів**

Умови позитивної проміжної атестації

Для отримання «зараховано» з першої проміжної атестації (8-й тиждень) студент повинен мати не менше, ніж 20 балів.

Для отримання «зараховано» з другої проміжної атестації (14 тиждень) студент повинен мати не менше, ніж 40 балів.

Умови допуску до екзамену (заліку): стартовий рейтинг $R_C > 45$ балів.

Критерії екзаменаційного оцінювання: виходячи з розміру шкали $R_E = 50$, складаються критерії 4-5 рівнів.

Переведення значення рейтингових оцінок в європейську систему оцінювання (ECTS) і традиційні оцінки для внесення їх до екзаменаційної (залікової) відомості та залікової книжки здійснюється відповідно до таблиці:

Таблиця переведення рейтингової оцінки з навчальної дисципліни RD

$RD = R_C + R_E$	Оцінка ECTS	Традиційна екзамен. оцінка	Традиційна залікова оцінка
$RD \geq 95$	A	Відмінно	Зараховано
$RD = 85 \geq 95$	B	Добре	
$RD = 75 \geq 84$	C		
$RD = 65 \geq 74$	D	Задовільно	
$RD = 60 \geq 64$	E		
$RD = 40 \geq 60$	F_X	Незадовільно	Незараховано
$R_C < 40\%$	F	Недопущено	Недопущено

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота										ДКР	Залік	Сума балів
Змістовний модуль 1			Змістовний модуль 2			Змістовний модуль 3						
T-1	T-2	T-3	T-4	T-5	T-6	T-7	T-8	T-9				
5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	50	95	

9. Методичні рекомендації

Приступаючи до вивчення «Основ права Європейського Союзу», студентам необхідно зрозуміти, що дана сфера науки має самостійний характер. У другій половині ХХ сторіччя вона почала формуватися у навчальну дисципліну, і на сьогоднішній день знаходиться у стані перманентного наукового розвитку. Адже сам Європейський Союз є унікальним міжнародним утворенням, яке становить яскравий приклад успішного політичного, правового співробітництва та економічної інтеграції.

ЄС – один з найбільших зовнішньоекономічних партнерів України, правову основу відносин з яким складає Угода про Асоціацію, яка передбачає створення зони вільної торгівлі та асоціації між ЄС та Україною, посилення політичного та економічного співробітництва, а також здійснення заходів щодо зближення законодавства України та ЄС.

Україна неодноразово висловлювала свою зацікавленість щодо вступу до ЄС. Пріоритет України у цьому зв'язку – асоціація з ЄС, а згодом і повного членства в ЄС, що знайшло своє підтвердження у чисельних нормативних документах та політичних заявах, які, зокрема, інтеграцію України до ЄС визначають однією з стратегічних цілей розвитку держави. Ось чому вивчення права ЄС в Україні набуває не тільки теоретичного, а й практичного значення.

Глибокі економічні, політичні та правові реформи, що здійснюються в Україні у зв'язку з необхідністю формування демократичної правової держави, потребують посилення ролі наукових досліджень та викладання європейських студій у вищих навчальних закладах України. Необхідно не тільки удосконалити систему вищої освіти, але й запровадити міждисциплінарні методи наукового дослідження відповідно до сучасного глобального світогляду на процес європейської інтеграції.

Крім того, необхідно приділити достатньо уваги вивченню положень Конституції України, які стосуються основ зовнішньої політики України, законів

України, зокрема: «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 р., «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 18 березня 2004 р. «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» від 1 липня 2010 року; указів Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу від 11.06.1998, «Про затвердження програми інтеграції України до Європейського Союзу» від 14.09.2000 року, «Про запровадження інституту Уповноваженого України з питань європейської інтеграції від 26.11.2001; Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 15 жовтня 2004 р., Розпорядженню Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2012 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 28 березня 2012 р. та ін.

Також необхідно звернути увагу студентів на відомчі підзаконні акти, що регулюють відповідні механізми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

При викладенні матеріалів, під час обґрунтування того чи іншого положення, найбільше доцільним є оперування подіями та фактами, які або зрозумілі студентам, або їм відомі.

З метою інтелектуального розвитку студентів, розширення їх світогляду, та у зв'язку з тим, що на вивчення дисципліни «Основи права Європейського Союзу» відводиться лише дев'ять ознайомчих лекцій, студентам запропоновані відповідні теми контрольних робіт для самостійного ознайомлення з різними напрямками європейської інтеграції.

Слід також зазначити, що матеріали лекцій з даної дисципліни викладаються в інтерактивній формі, передбачається запрошення на окремі лекції чи семінарські заняття працівників посольства ЄС в Україні, провідних юристів, які мають практичний досвід у сфері застосування норм права Європейського Союзу.

10. Рекомендована література

Базова

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: постанова Кабінету Міністрів України № 1365 від 15.10.2004 р. // Офіц. вісн. України. - 2004. - № 42. - Ст. 2763.
3. Договір про заснування Енергетичного співтовариства від 25.10.2005 р. // Там же. - 2011. - № 1. - Ст. 1.
4. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. - Х.: Фінн, 2010. - 392 с.
5. Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за організацію роботи з адаптації законодавства України до законодавства ЄС [Електрон. ресурс]: затв. Протокольним рішенням Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС від 10.06.2011 р. № 7. – Режим доступу: [14&cat_id=223281453](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994-693)
6. План дій “Україна - Європейський Союз” від 21.02.2005 р. [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994-693>
7. Про впорядкування процесу здійснення експертизи проектів законів України та інших нормативно-правових актів на предмет їх відповідності *acquis communautaire*: наказ М-ва юстиції України від 28.04.2005 р. № 42/5 // Офіц. вісн. України. - № 18. - Ст. 958.
8. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України № 1629-IV від 18.03.2004 р. // Відом. Верхов. Ради. - 2004. - № 29. - Ст. 367.
9. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України: Закон України № 2411-VI від 01.07.2010 р. // Там же. - 2010. - № 40. - Ст. 527.
10. Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України № 615/98 від 06.1998 р. // Офіц. вісн. України. - 1998. - № 24. - Ст. 870.

11. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14. 09. 2000 № 1072/2000 // Там же. - 2000. - № 39. - Ст. 1648.
12. Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами про Рамкову угоду між Україною та Європейським Союзом про загальні принципи участі України в програмах Союзу від 22.11.2010 р. // Там же. - 2011. - № 92. - Ст. 3360.
13. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. // Там же. - 2006. - № 24. - Ст. 1794.
14. Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз від 13.06.2005 р. // Офіц. вісн. України. - 2008. - № 24. - Ст. 726.
15. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 04.12.2009 р. // Там же. - 2010. - № 96. - Ст. 3432.
16. Угода між Україною та Європейським співтовариством про спрощення оформлення віз від 18.06.2007 р. // Відом. Верхов. Ради України. - 2008. - № 10. - Ст. 97.
17. Угода між Україною та Європейським співтовариством про реадмісію осіб від 18.06.2007 р. // Там же. - 2008. - № 9. - Ст. 86.
18. Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Україною та Європейським співтовариством, його державами-членами від 01.12.2005 р. // Офіц. вісн. України. - 2007. - № 4. - Ст. 145
19. Гердеген М. Європейське право: пер. з нім. / М. Гердеген. - К.: К.І.С., 2008. - 524 с.
20. Дайнен Д. Дедалі міцніший Союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен; пер. з англ. М. Марченко. - К.: К.І.С., 2006. - 699 с.
21. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського.- К.: Знання, 2009.

- 751 с.

22. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Р. А. Петрова. - 2-ге вид. - К.: Істина, 2009. - 376 с.
23. Право Європейського Союзу: підруч. / за ред. В. І. Муравйова. - К.: Юрінком Інтер, 2011. - 704 с.
24. Правова природа Європейського Союзу // Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. - 2-ге вид., допов. і переробл. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - С.236-240.
25. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу: пер. з англ. / Н. Мусис. - К.: К.І.С., 2005. - 446 с.
26. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: моногр. / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. - К.: Право України, 2012. - 336 с.
27. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: моногр. / під ред. І. В. Яковюка. - К.: Право України, 2012. - 208 с.
28. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: моногр. / Т. В. Комарова. - Х.: Право, 2010. - 360 с.
29. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна / В. В. Копійка. - К.: Юрид. думка, 2005. - 448 с.
30. Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан. - К.: Слово, - 319 с.
31. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): моногр. / Л. А. Луць. - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 304 с.
32. Микієвич М. М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки: моногр. / М. М. Микієвич. - Л.: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 416 с.
33. Тюшка А. Договір про конституцію для Європи: генезис, юридична природа, політична цінність: моногр. / А. Тюшка. - К.: К.І.С., 2007. – 228 с.
34. Свобода П. Вступ до європейського права / П. Свобода; пер. з чес. О.

Андрійчука. - К.: К.І.С., 2006. – 280 с.

Допоміжна

35. Анакіна Т. Прецедентні рішення Суду Європейських співтовариств у становленні правопорядку ЄС / Т. Анакіна // Підприємництво, госп-во і право. - 2008. - № 2. - С. 49-52.
36. Бранчук І. Конституційно-правовий механізм взаємодії права Європейського Союзу та національного права держав-членів / І. Бранчук // Там же. - 2009. - № 9. - С.18-21.
37. Венецька О. Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу та Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: проблеми взаємодії / О. Венецька // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. - 2007. - № 38 - С.161-167.
38. Вдовиченко О. Основні зміни інституційної системи Європейського Союзу після Лісабонського договору / О. Вдовиченко // Юрид. Україна. – 2010. – № 9. – С.118-123.
39. Гладенко О. Лісабонський договір 2007 р. як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу / О. Гладенко // Вісн. Центр. виборч. комісії. – 2008. – № 1 (11). – С. 73-77.
40. Євглевська О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в Європейському Союзі / О. Л. Євглевська // Держ. буд-во та місц. самоврядування. - 2009. - № 17. - С. 118-129.
41. Комарова Т. В. Право приватних осіб на пряме оскарження актів інститутів Європейських співтовариств у судах ЄС / Т. В. Комарова // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. - 2007. - Вип. 7. - С. 123-127. - (Сер. Право).
42. Мовчан Ю. Лісабонський договір - новий етап європейського конституціоналізму / Ю. Мовчан // Віче. - 2008. - № 6. - С. 10-12.
43. Москаленко О. М. До класифікації джерел права Європейського Союзу / О. М. Москаленко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. - 2009. - Вип. 1

- (5). - С. 55-60. - (Сер. Право).
44. Муравйов В. Види компетенцій реформованого Європейського Союзу / В. Муравйов, І. Березовська // Вісн. Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка: міжнар. відносини. - 2009. - Вип. 37. - С. 53-57.
45. Муравйов В. І. Асоціація як перший крок до інтеграції / В. І. Муравйов // Акт. пробл. міжнар. відносин. - 2009. - Вип. 86. - ч. 1. - С. 85-96.
46. Муравйов В. Міжнародні угоди Європейського Союзу та *acquis communautaire* / В. Муравйов // Право України. - 2012. - № 3-4. - С. 306-320.
47. Рабінович С. П. Гармонізація права України з правом Євросоюзу у контексті проблеми балансування пріоритетів національної правової політики / С. П. Рабінович // Приват. право і підприємництво. - 2009. - Вип. 8. - С. 152-155.
48. Смирнова К. Концепція “м’якого” права (soft law) в Європейському Союзі // Право України. - 2012. - № 3-4. - С. 329-336.
49. Стрельцова О. Становлення та розвиток принципу основних прав людини як джерела права Європейського Союзу / О. Стрельцова // Право України. - 2003. - № 11. - С. 158-162.
50. Стрельцова О. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: передумови, проблеми і перспективи / О. Стрельцова // Там же. - 2012. - № 3-4. - С. 87-97.
51. Ткаченко Є. В. Правовий статус громадян Європейського Союзу // Юрист України. - 2011. - № 1 (14). - С. 17-23.
52. Трагнюк О. Я. Деякі питання конституційно-правового регулювання членства держав у Європейському Союзі / О. Я. Трагнюк // Політичні і правові проблеми становлення і розвитку держави на пострадянському просторі : матеріали міжнар. наук.- практ. конф., м. Харків, 26 черв. 2009 р. - Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПрН України, 2009. - С. 3-10.
53. Трюхан В. Інституційне забезпечення адаптації законодавства України до надбання спільноти в рамках виконання майбутньої Угоди про асоціацію Україна - ЄС / В. Трюхан // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2011. - № 4. - С. 230-241.

54. Шпакович О. Принципи субсидіарності і пропорційності у праві Європейського Союзу // Право України. - 2012. - № 3-4. - С. 321-328.
55. Якименко Х. Основні підходи щодо розуміння правового статусу Європейського Союзу / Х. Якименко // Вісн. Акад. прав. наук України. - 2008. - № 2. - С. 262-272.
56. Якименко Х. Відображення ідеї наднаціональності в історії європейської інтеграції / Х. Якименко // Там же. - Х.: Право, 2008. - № 1. - С. 251-261.
57. Яковюк І. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення / І. Яковюк // Там же. - 2004. - № 3 (38). - С. 114-126.
58. Яковюк І. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу / І. Яковюк // Там же. - 2004. - № 4 (39). - С. 22-30.
59. Яковюк І. Громадянство Європейського Союзу: поняття і співвідношення з національним громадянством / І. Яковюк // Пробл. законності. - 2010. - Вип. 107. - С. 13-22.

Інформаційні ресурси:

Назва	Мова видання
Портал Європейського Союзу http://europa.eu/index_en.htm	англ.
Інституції ЄС	
Європейська Комісія http://ec.europa.eu/	англ.
Рада Європейського Союзу http://www.consilium.europa.eu/	англ.
Європейський Парламент http://www.europarl.europa.eu/	англ.
Європейська Рада http://europa.eu/european-council/	англ.
Суд Європейських спільнот http://curia.europa.eu	англ.
Рада Європи http://www.coe.int/	рос., англ.
Європейський Суд із прав людини http://www.coe.int/echr	англ.
Європейські угоди http://europa.eu/abc/treaties/	англ.
Сторінки щодо зовнішньої та безпекової політики ЄС	
Діяльність у галузі зовнішньої та безпекової політики ЄС http://europa.eu/pol/cfsp/	англ.
Генеральна дирекція зовнішніх відносин RELEX http://ec.europa.eu/external_relations/	англ.

Європейська політика безпеки та оборони http://www.consilium.europa.eu/shoeRage.asp?lang=en&id=261&	англ.
Європейський інструмент із демократії та прав людини http://ec.europa.eu/europeaid/where/worldwide/eidhr/	англ.
Місія Євросоюзу з надання прикордонної допомоги EUBAM http://www.eubam.org/	укр., англ., рос.
ЄС і Україна	
Представництво Європейської комісії в Україні http://www.delukr.ec.europa.eu/	укр., англ.
Інформація щодо специфіки відносин ЄС – Україна http://ec.europa.eu/external_relations/Ukraine	англ.
Угоди між Україною та ЄС http://delukr.ec.europa.eu/page2803.html	укр., англ.
Європейська політика сусідства http://ec.europa.eu/world/enp/	англ.
Чорноморська синергія http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea	англ.
Східне партнерство http://ec.europa.eu/txternal_relations/eastern	англ.
Україна та ЄС	
Веб-сторінка Уряду України з питань європейської інтеграції http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/artivle?&art_id=1025876&cat_id32674	укр., англ., рос.
Веб-сторінка МЗС України з питань європейської інтеграції http://www.mfa.gov.ua/	укр., англ.
Комітет з питань європейської інтеграції Верховної Ради України http://comeuroint.rada.gov.ua/komevrouint/control/uk/index	укр., англ.
Статистика	
Статистичне відомство Європейських спільнот http://epp/eurostat.ec.europa.eu/	англ.
Державний комітет статистики України http://www.ukrstat.gov.ua/	укр., англ., рос.